

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.2 № 4

2025

TALABALARDA RAQAMLI REFLEKSIYANING SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Salixova Muhayyo Shakirovna

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
“Axborot ta’lim texnologiyalar” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada raqamli refleksiyani shakllantirish bilan bog‘liq ayrim didaktik muammolar yoritilgan. Ushbu muammolarning didaktik tomoni, talabalarning raqamli vositalar yordamida o‘z tajribasini tahlil qilish va baholash qobiliyatini maqsadli ravishda rivojlantiradigan pedagogik vositalar va usullarni izlashdan iborat. Bu raqamli ta’lim muhiti nafaqat ma’lumot manbai, balki o‘z-o‘zini bilish va ongli shaxsiy rivojlanish maydoni sifatida ham xizmat qiladigan innovatsion ta’lim modellarini ishlab chiqish uchun imkoniyatlar ochadi.

Kalit so‘zlar: Refleksiya, ta’lim jarayoni, faoliyat, texnologiyalar, raqamli transformatsiya, raqamli refleksiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalar, innovatsion ta’lim, talabalar, pedagogika.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ РЕФЛЕКСИИ У СТУДЕНТОВ

Салихова Мухайё Шакировна

Ташкентский университет информационных технологий имени Мухаммада
аль-Хорезми, кафедра «Информационные образовательные технологии», старший
преподаватель

Аннотация

В статье рассматриваются отдельные дидактические проблемы, связанные с формированием цифровой рефлексии. Дидактический аспект данных проблем заключается в поиске педагогических средств и методов, целенаправленно развивающих способность студентов анализировать и оценивать собственный опыт с использованием цифровых технологий. Это, в свою очередь, открывает возможности для разработки инновационных образовательных моделей, в которых цифровая образовательная среда выступает не только источником информации, но и пространством самопознания и осознанного личностного развития.

Ключевые слова: рефлексия, образовательный процесс, деятельность, технологии, цифровая трансформация, цифровая рефлексия, информационно-коммуникационные технологии, инновационное образование, студенты, педагогика.

DIDACTIC OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING STUDENTS' DIGITAL REFLECTION

Salixova Muhayyo Shakirovna

Muhammad al-Khwarizmi Tashkent University of Information Technologies,
Department of Information Educational Technologies, Senior Lecturer

Abstract

The article examines several didactic issues related to the formation of digital reflection. The didactic dimension of these issues lies in identifying pedagogical tools and

methods that purposefully develop students' ability to analyze and evaluate their own experience through the use of digital technologies. This, in turn, opens up opportunities for designing innovative educational models in which the digital learning environment functions not only as a source of information, but also as a space for self-awareness and conscious personal development.

Keywords: reflection, educational process, activity, technologies, digital transformation, digital reflection, information and communication technologies, innovative education, students, pedagogy.

Zamonaviy ta'lim va o'qitish jarayonining barcha darajalarini qamrab oluvchi jadal raqamlashtirishni boshdan kechirmoqda. Yangi texnologiyalar, onlayn platformalar va elektron ta'lim resurslarining paydo bo'lishi nafaqat axborotga kirishni kengaytiradi, balki an'anaviy ta'lim mexanizmlarini ham o'zgartirib, pedagogika oldiga yangi vazifalarni qo'yadi. Bunday sharoitda talabalarining raqamli muhitda refleksiya qobiliyatini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri bo'lib, buni raqamli refleksiyaning rivojlantirish deb ta'riflash mumkin.

Pedagogik kategoriya sifatida refleksiya fanda boy an'anaga ega: u o'quv faoliyatni o'z-o'zini tahlil qilish, xatti-harakatni to'g'rilash vositasi va meta-predmet kompetensiyalarini rivojlantirish usuli sifatida qaraladi. Biroq, raqamli asrda bu hodisa yangi o'lchamlarga ega. Zamonaviy talabalar nafaqat bilimlarni qayta ishlab chiqarish, balki o'z harakatlari, natijalari va o'rganish strategiyalarini tanqidiy baholash qobiliyatini talab qiladigan juda ko'p ma'lumotlarga duch kelishmoqda. Raqamli refleksiya muvaffaqiyatli o'z-o'zini o'rganish, akademik harakatchanlik va kelajakda professional muvaffaqiyat uchun zarur shartga aylanmoqda.

Shu sababli, raqamli refleksiyaning rivojlantirishning didaktik imkoniyatlarini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega. Bu, bir tomondan, "raqamli refleksiya" pedagogik kategoriyasining mazmunini oydinlashtirishga imkon bersa, ikkinchi tomondan, talabalarining raqamli texnologiyalardan ongli foydalanishiga yordam beruvchi ta'lim muhitini yaratish bo'yicha pedagoglar uchun tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Oddiy qilib aytganda, refleksiya insonning o'z fikrlari, harakatlari, motivlari va faoliyat usullaridan xabardorligi sifatida belgilanadi. Pedagogikada bu atama talabaning o'quv faoliyatini tahlil qilish va baholash jarayonini ifodalash uchun qo'llaniladi, bu esa ularga o'z ta'lim strategiyasini to'g'rilash, yaxshi natijalarga erishish, o'quv malakalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Raqamli refleksiya tushunchasi ushbu hodisaning raqamli ta'lim muhitida o'zgarishi bilan bog'liq. Bu shuni ko'rsatadiki, talaba faoliyatini o'z-o'zini tahlil qilish va o'z-o'zini baholash nafaqat ichki kognitiv jarayonlar, balki raqamli vositalar orqali ham amalga oshiriladi. Raqamli refleksiya - bu talabaning o'z ta'lim tajribasi, yutuqlari va muammolarini qayd etish hamda kelajakdagi qadamlarini rejalashtirish uchun elektron resurslar, onlayn platformalar va interaktiv xizmatlardan foydalanish qobiliyatidir.

Raqamli refleksiyaning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Jarayonni medialashtirish - fikrlar va natijalarni yozib olish raqamli ravishda amalga oshiriladi (elektron kundaliklar, bloglar, onlayn portfellar).

Interaktivlik - talaba raqamli kanallar (forumlar, chatlar, ta'lim tarmoqlari) orqali o'qituvchi va kursdoshlaridan fikr-mulohazalarni oladi.

Shaxsiylashtirish - raqamli xizmatlardan foydalanish talabaga o'z-o'zini tahlil qilish va o'rganishning individual traektoriyasini yaratishga imkon beradi.

Foydalanish imkoniyati va harakatchanlik - raqamli vositalar istalgan joyda va istalgan vaqtda foydalanish imkonini beradi.

Raqamli refleksiya an'anaviy refleksiya bilan farq qiladi, chunki u o'z-o'zini tahlil qilish imkoniyatlarini kengaytiradi, raqamli muhit talabalarga qo'shimcha fikr-mulohazalar,

natijalarni vizualizatsiya qilish va kengroq ta'lim va ijtimoiy jamoalarga integratsiyalashuvni ta'minlaydi. An'anaviy refleksiya ko'pincha shaxsiy qaydlar yoki og'zaki munozaralar bilan chegaralangan bo'lsa-da, raqamli refleksiya natijalarni ochiq maydonda yozib olish, uning ijtimoiy va kommunikativ jihatlarini yaxshilash imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli refleksiya tahlilning klassik shakllarini almashtirmaydi, balki ularni yahlit ravishda to'ldiradi. Bu talabalarning o'zini o'zi boshqarish, tanqidiy fikrlash va mediasavodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlarini taqdim etadi. Shunday qilib, raqamli refleksiya zamonaviy ta'lim amaliyotining zaruriy tarkibiy qismi bo'lib, uni ishlab chiqish muhim didaktik vazifa deb hisoblanishi kerak. Raqamli ta'lim muhiti refleksiya qobiliyatlarini rivojlantirishda pedagogika uchun yangi istiqbollarni ochadi. Ilgari mulohaza yuritish asosan og'zaki muhokamalar, yozma kundaliklar yoki o'z-o'zidan hisobotlar orqali ishlab chiqilgan bo'lsa, bugungi kunda talabalar uning didaktik imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradigan turli xil raqamli vositalardan foydalanishlari mumkin.

Moodle, Google Classroom va Microsoft Teams kabi onlayn platformalar talabalarga nafaqat topshiriqlarni olish, balki o'rnatilgan fikr-mulohaza, test va portfolioni boshqarish vositalari orqali o'z ish faoliyatini o'ylab olish imkoniyatini beradi. Ushbu xizmatlar talabalarga o'z o'quv jarayonini kuzatish, taraqqiyotni kuzatish va o'z yutuqlarini baholash imkonini beradi.

E.S. Po'lat ning so'zlariga ko'ra, raqamli ta'lim platformalari ta'lim jarayoni ishtirokchilari o'rtasida faol hamkorlik qilish uchun sharoit yaratadi va talabalarda o'z-o'zini tahlil qilish va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi [6]. Buning sababi shundaki, raqamli muhit ularning faoliyati natijalarini yanada ko'rinadigan va keyingi tahlil qilish uchun ochiq qiladi.

Elektron portfolio raqamli refleksiyani rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biriga aylanmoqda. Bu talabalarga o'zlarining muvaffaqiyatlari, xatolari, taassurotlari va rejalarini tuzilgan formatda yozib olish imkonini beradi. O.A.Kraevskiyning tadqiqotlariga ko'ra, portfoliodan foydalanish talabalarda muntazam ravishda o'z-o'zini tahlil qilish odatini rivojlantiradi va ularga individual ta'lim traektoriyalarini rivojlantirishga yordam beradi [7].

Elektron kundaliklar shunga o'xshash vazifani bajaradi, bu talabalarga o'tilgan mavzular, qiyinchiliklar va yutuqlarni yozib olish imkonini beradi. Raqamlilashtirish bilan bunday kundaliklar interaktiv shakllarga ega bo'ladi - bularga bloglar, vloglar yoki multimedia qaydlari kirishi mumkin.

Raqamli refleksiyani rivojlantirishning asosiy didaktik shartlaridan biri bu muntazam qayta aloqadir. Raqamli vositalar bu jarayonni uzluksiz va ob'ektiv qiladi. Onlayn testlar, interaktiv viktorinalar, forumlar va chatlar talabalarga natija haqidagi o'z tasavvurlarini tizim bahosi va ta'lim jarayonining boshqa ishtirokchilarining fikrlari bilan solishtirishga yordam beradi.

A.A.Verbitskiy ta'kidlaganidek, o'z vaqtida raqamli qayta aloqa nafaqat o'quv faoliyatini tuzatishga yordam beradi, balki talabaning o'zini o'zi tahlil qilishga bo'lgan ichki ehtiyojini ham oshiradi[8]. Shunday qilib, raqamli muhit o'quv faoliyatining o'ziga xos "oynasi" ga aylanadi.

Raqamli refleksiya, ayniqsa, loyihaga asoslangan faoliyatda samarali bo'ladi, bu erda talabalar ma'lumot qidirish, hamkorlik qilish va natijalarini taqdim etish uchun raqamli resurslardan foydalanadilar. Bunday sharoitlarda refleksiya o'zini jamoadagi o'rnini anglash, umumiy natijaga qo'shgan hissasini tushunish va foydalanilgan vositalarning samaradorligini baholash sifatida namoyon bo'ladi.

I.V.Robertning so'zlariga ko'ra, raqamli muhitdagi loyihaga asoslangan faoliyat meta-mavzu kompetensiyalarini, jumladan, refleksiya, tanqidiy fikrlash va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishning kuchli vositasidir [9].

Onlayn aql xaritalari, interaktiv doskalar (Padlet, Miro) va maxsus qayd qilish ilovalari (Notion, OneNote) kabi zamonaviy xizmatlar talabalarga o'z fikrlarini tasavvur qilish, bilimlarini tuzish va taraqqiyotini baholash imkonini beradi. Ushbu vositalar refleksiyaning kundalik o'quv faoliyatiga qo'shishga yordam beradi va uni tabiiy va tanish qiladi.

V.V.Serikovning tadqiqotlarida raqamli texnologiyalar nafaqat qo'llab-quvvatlovchi, balki rivojlantiruvchi funktsiyaga ham xizmat qilishi, talabalarning o'z kognitiv jarayonlaridan xabardor bo'lishiga va o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi ta'kidlangan [3].

Talabalarda raqamli refleksiyaning rivojlantirish spontan jarayon emas. Uni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun raqamli vositalarni ta'lim amaliyotiga samarali integratsiyalashuvini ta'minlaydigan maxsus tashkil etilgan pedagogik shart-sharoitlar zarur. Pedagogika va psixologiya sohasidagi zamonaviy tadqiqotlar barqaror natijalarga erishish imkonini beruvchi texnologik imkoniyatlar va maqsadli uslubiy ish ekanligini tasdiqlaydi. [1,2].

Raqamli texnologiyalar nafaqat texnik yordam, balki ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida xizmat qiladigan ta'lim muhitini yaratish eng muhim shartlardan biridir. Raqamli ta'lim muhiti ochiq va interaktiv bo'lishi, ta'lim natijalarini qayd etish, tahlil qilish va baholash uchun turli vositalardan foydalanish imkoniyatini ta'minlashi kerak. V.A.Slastenin ta'kidlashicha, raqamli texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etilgan ta'lim muhiti talabalarda o'z-o'zini tartibga solish va o'z-o'zini tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, chunki bu o'quv jarayonini talaba uchun shaffof va boshqariladigan qiladi [9].

Muhim shart - o'qitish amaliyoti talabalarning shaxsiy xususiyatlari va ta'lim ehtiyojlariga qaratilgan. Raqamli texnologiyalar moslashuvchan dasturlar, onlayn testlar va shaxsiy rivojlanish traektoriyalari orqali individual o'rganish imkonini beradi. E.V.Bondarevskyaning tadqiqotlariga ko'ra, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv talabaga yo'naltirilgan yondashuv bo'lib, refleksiya rasmiy protseduraga aylanib qolmasdan, talaba uchun shaxsiy ma'noga ega bo'lishiga yordam beradi [5]. Raqamli muhitda bu yondashuv talabalarga o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini tan olishga yordam beradigan shaxsiylashtirilgan xizmatlar orqali yaxshilanadi.

Raqamli refleksiyaning rivojlantirishning eng muhim usullaridan biri bu talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi interfaol aloqalarni tashkil qilishdir. Bu munozara forumlari, onlayn chatlar va video konferentsiyalarni o'z ichiga olishi mumkin, ular davomida talabalar nafaqat o'z ishlarining natijalarini baham ko'rishadi, balki ularni boshqalarning tajribasi bilan solishtirish orqali tushunishni ham o'rganadilar. M.V. Klarinning so'zlariga ko'ra, ta'lim jarayonining dialogik tabiati reflektiv fikrlashni rivojlantirishning eng muhim shartidir. Raqamli muhit muloqot doirasini kengaytirish, raqamli vositalardan foydalanish orqali uni davomiy va mazmunli qilish imkonini beradi [2].

Raqamli muhitda loyihaga asoslangan ta'lim raqamli refleksiyaning rivojlantirishning eng samarali usullaridan biridir. Loyiha ustida ishlash jarayonida talabalar o'z harakatlarini rejalashtiradilar, ularning samaradorligini tahlil qiladilar va strategiyasini o'zgartiradilar. Raqamli vositalar (hamkorlikdagi hujjatlar, bulutli saqlash va interaktiv doskalar) jarayonni iloji boricha shaffof va oson kuzatib borish imkonini beradi. A.A.Andreev ta'kidlaganidek, loyiha asosida o'qitish talabalarning o'zini har tomonlama tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi, chunki u nafaqat akademik bilimlarni, balki tashkiliy, muloqot va tadqiqot ko'nikmalarini ham o'z ichiga oladi [10].

Raqamli refleksiyaning rivojlantirish usullari metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus raqamli vositalardan foydalanishni ham o'z ichiga oladi. Bularga aql xaritalari, elektron rejalashtirish tizimlari, muvaffaqiyat kundaliklari va hamkorlikda tahlil qilish va muhokama qilish uchun platformalar (Padlet, Trello, Notion) kiradi. V.V.Davydovning ilmiy ishlariga ko'ra, talabalarning metakognitiv faolligi bevosita

ularning o'z harakatlarini refleksiya qobiliyati bilan bog'liq [3]. Raqamli xizmatlar fikrlash jarayonlarini tashkil qilish vositalari sifatida refleksiya ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali vositasiga aylanmoqda.

Va nihoyat, eng muhim shart - o'qituvchining raqamli ta'lim muhitining moderatori sifatida faol roli. O'qituvchi nafaqat talabalarni kerakli vositalar bilan ta'minlaydi, balki ularga mulohaza qilishning ahamiyatini tushunishga yordam beradi va o'z-o'zini tahlil qilish ehtiyojini oshiradi. L.M.Mitina yozganidek, pedagogik yordam rasmiy refleksiyadan mazmunli refleksiyaga o'tishni belgilovchi omil bo'lib, raqamli muhit bu imkoniyatni faqat o'zaro aloqa va fikr-mulohaza uchun ko'proq kanallarni taqdim etish orqali oshiradi.

Talabalarda raqamli refleksiyani rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammosidir. Raqamli ta'lim muhiti keng ko'lamli didaktik imkoniyatlarni taqdim etadi: ta'lim platformalaridan, elektron portfoliolardan, qayta aloqa tizimlaridan, interaktiv xizmatlardan va loyihaga asoslangan faoliyatdan foydalanish. Bu vositalar talabalarga o'z tajribalarini yozib olish va tahlil qilish, o'z-o'zini baholash va o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish hamda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkonini beradi. Jarayonning muvaffaqiyati bevosita bir qator pedagogik shartlarga bog'liq: ochiq raqamli muhitni yaratish, talabalarga yo'naltirilgan yondashuv, interaktiv o'zaro ta'sirlarni tashkil etish, talabalarni loyiha va tadqiqot faoliyatiga jalb qilish, raqamli metakognitiv vositalardan foydalanish. O'qituvchi bu jarayonda asosiy rol o'ynaydi, nafaqat tashkilotchi, balki raqamli o'zaro ta'sirlarning moderatori sifatida ham ishlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Краевский В. В. Методология педагогического исследования: Пособие для педагога-исследователя. – Самара: Изд-во СамГПИ, 1994. – 165 с.
2. Кларин М. В. Инновационные модели обучения в современной зарубежной педагогике // Педагогика. – 1994. – № 5. – С. 104–109.
3. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – М.: Интеграл, 1996. – 544 с.
4. Сериков В.В. Образование и личность: теория и практика проектирования педагогических систем. – М.: Логос, 2010. – 272 с.
5. Степанов С.Ю. Рефлексия: теория и практика. – М.: Academia, 2017. – 240 с.
6. Бондаревская Е.В. Педагогика: личностно-ориентированный подход. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 448 с.
7. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2014. – 336 с.
8. Кузьмина Н.В. Современные подходы к формированию цифровых компетенций студентов. – СПб.: СПбГУ, 2021. – 210 с.
9. Сластенин В.А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование // Профессиональная подготовка педагога: Сб. науч. тр. – М., 1988. – С. 14–28.
10. Андреев А.А. Цифровизация образования: вызовы, возможности, стратегии. – М., 2021.